

Millî Mücadele’de Güney Cephesi

Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’nda yenilmesi sonucunda imzalanan **Mondros Mütarekesi** ve özellikle de mütarekenin 7. maddesi topraklarımızın işgaline zemin hazırladığı gibi Türk tarihinde de önemli bir sayfa açmıştır.

Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından sonra Güney Anadolu bölgesi İngiliz ve Fransızların ortak işgaline uğramıştır. Fransa ile İngiltere’nin Birinci Dünya Savaşı sırasında imzaladığı Sykes - Picot Antlaşması’na göre; Basra Körfezi’nden Musul’a kadar olan bölge İngiliz nüfuzu altına girecekti. Adana, Mersin, Antep, Maraş ve Musul vilayetleri ile Suriye ve Lübnan toprakları da Fransız nüfuz bölgesi olarak kabul edilmişti. Ancak öteden beri İngiltere, Irak’a ve bilhassa zengin petrol yataklarına sahip olan Musul’a göz dikmişti. Savaş döneminde Suriye - Filistin ve Irak cephelerinde Osmanlı Devleti’ne karşı tek başına savaşarak galip gelen İngiltere’nin amacı Musul’u Fransa’ya vermemektir. İngiltere Musul’u elde edebilmek için geçici olarak Kilis, Urfa, Maraş ve Antep’i işgal etmişti. İngiltere bu işgali Fransa’ya karşı koz olarak kullanacaktı. Bu durum Fransa tarafından kabul edilmediği gibi sert bir şekilde İngiltere eleştirilmiştir. Bunun üzerine İngiltere, işgal ettiği bölgelerden çekilmek için Filistin’de nüfuzunun tanınmasını ve Musul bölgesinin kendisine bırakılmasını şart koştu. Böylece İngiltere Musul konusunda önemli bir adım atmış oldu. Sonuç olarak İngiltere ve Fransa 15 Eylül 1919 tarihinde bir araya gelerek 1916 yılında imzaladıkları Sykes - Picot Antlaşması’nı esas kabul eden “Suriye İtilafnamesi” adı altında Türkiye’yi yakından ilgilendiren bir mukavele üzerinde anlaştilar. Suriye İtilafnamesi’ne göre; İngiltere, Musul dâhil Irak’ın tamamına, Ürdün’e, Filistin’e ve Arabistan Yarımadası’na yerleşmiştir. Urfa, Antep, Maraş ile Adana vilayetini içine alan bölge ise Fransız nüfuz alanına bırakılmıştır. İngiltere ve Fransa arasında yapılan bu antlaşmaya **Heyet-i Temsiliye** Başkanı **Mustafa Kemal Paşa** tepki göstererek bu konu hakkında vilayet merkezlerine bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta: “İngilizler 1916 yılında Fransızlarla yaptıkları anlaşmayı esas kabul ederek Suriye Antlaşması adına milletler tarihine yeni bir haksızlık sayfası ve tecavüz daha ilave etmişlerdir. Milletimiz Erzurum ve Sivas Kongreleri ile haklı davamızı ve meşru müdafaamız konusundaki kararını cihana ilan etmiştir. Varlığımıza ve hürriyetimize kast eden hareketlere asla boyun eğmeyeceğiz. Adı geçen antlaşmanın milletimizi ilgilendiren maddelerini milli teşkilatın dikkatine sunuyoruz” diyerek tepkisini dile getirmiştir. Böylece İngiliz işgali altındaki şehirlerimiz Fransızlara devredilmiş ve bu cephede Fransız ve Ermenilere karşı üstün bir mücadele örneği gösterilerek büyük bir başarı kazanılmıştır. Bu başarıda Mustafa Kemal Paşa’nın Güney Cephesi ile ilgili olarak yürüttüğü harekât planının etkisi oldukça büyüktür. Bu plana göre, Fransız kuvvetleri ayrı ayrı veya birden bire buldukları yerde kuşatılacak, ufak garnizonlardan başlanarak esir ve imha edilecek, tüneller ve köprüler imha edilecek, gezici müfrezelerle yolları kesilecek ve böylece Fransızların birbirleriyle bağlantılarına engel olunacak, Fırat’ın doğusundaki Fransızları buralardan çekilmek zorunda bırakmak ve bunun için de her Fransız müfrezesinin ev veya çadırına her gece ateş açmak ve aşiretleri harekete geçirmek bu planlar dâhilinde gerçekleştirilecekti. Bu planlar belirlendiği sırada Maraş’ta Fransız ve Ermenilere karşı amansız bir mücadele başlamak üzereydi.

Maraş, 22 Şubat 1919’da Mondros Mütarekesi’nin 7. maddesi bahane edilerek, İngilizler tarafından işgal edilmişti. Antep’i işgalden sonra İngilizlerin Maraş’a da geleceği anlaşılıyordu. Maraş’ın işgal edileceğini anlayan bir kısım Maraş ve yöresi halkı geçiş güzergâhındaki Aksu köprüsünü yakmışlardı. Buna karşın İngilizler dar bir köprü kurarak bölgeden geçmişlerdi. Antep’te olduğu gibi Maraş’ta da İngilizlerin geldiğini duyan Ermeniler sevinç gösterileri yaptılar. İngilizlerin işgalinden sonra başka yerlere göç etmiş olan Ermeniler de tekrar Maraş’a dönmeye başladılar. Hatta bazıları Türkler aleyhine davalar açmaya başladılar. Birinci Dünya Savaşı’nda Ermeni ayaklanması dolayısıyla yapılan göç hareketinde, haksız olarak Ermenileri sürdürmek suçu ile o devirde Maraş Mutasarrıfı olan Sivas Valisi İsmail Kemal

Bey'i Maraş'a getirttiler ve tutuklu olarak mahkemeye verdiler. Mahkemeden beraat kararı alan İsmail Kemal Bey Halep'e sürüldü. Bu durum Maraşlıları her geçen gün işgalcilere karşı harekete geçmelerini hızlandırmıştır. Diğer taraftan 3. Kolordu Komutanı Kurmay Albay Selahattin Bey, güney bölgesindeki önemli olayları daha yakından görmek amacıyla, Sivas'tan Elbistan'a gelmiş, Maraş'ın birkaç gün sonra Fransızlar tarafından işgal edileceğini anlamış ve 26 Ekim 1919'da bazı tedbirler alınması konusunda emir vermiştir. Diğer taraftan Maraşlı Ermenilerden bir grup, Adana'daki Fransız komutanına giderek, bir an önce Maraş'ı İngilizlerden teslim almalarını rica etmişti. Bunu haber alan halk Fransızların Maraş'a gelişini protesto etmek için bir miting hazırlamış ancak bölge mutasarrıfı bunun bir fayda sağlayamayacağını söyleyerek izin vermemiştir.

Fransızlar, 29 Ekim 1919 Çarşamba günü Maraş'a gelerek İngiliz komutan ile görüşükten sonra Maraş, Fransız alayından bir bölük, Ermeni alayından bir tabur ve bir süvari müfrezesi tarafından işgal edildi. Ermeniler, Fransızları İngilizlerden daha gösterişli bir şekilde karşılamışlardı. Maraş'ın İngilizler tarafından Fransızlara devredilmesi Ermenilerde kendilerine bağımsızlık verileceği kanısını doğurmuş ve büsbütün taşkınlıklarına sebep olmuştu. Bu durum bütün Türk milletini ve dolayısıyla Maraş, Urfa ve Antep'i harekete geçirdiği gibi bölgede bulunan Türk kuvvetlerini ve Heyet-i Temsiliye'yi uyarmış, esaslı tedbirler alınmasını gerektirmişti. Olay karşısında Maraşlı Doktor Mustafa ile birlikte birkaç arkadaşı Elbistan'a giderek Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal ile telgrafla görüşmüşlerdi. Ayrıca **Kuvayimilliyeye** teşkilatını kurmak için gerekli temaslarda bulunmuşlardı. Elbistan bölgesi de Maraş sancağı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bağlanmış ve gerekli silah ve cephane tedarikine girişilmişti. Fransızlar ise işgal ettikleri yerleri ve binaları güçlendiriyor, kışla ve depo olarak kullanılan binaların etrafına hendekler kazarak tel örgülerle çeviriyorlardı. Ermeni alayına bağlı askerlerden başka Maraşlı Ermeni gençlerinden birçokları da Fransız ordusuna katılıyorlardı. Maraşlılar, bu olaylar karşısında vatanlarının kurtarılması için harekete geçmenin zamanı geldiğini ve bu amaçla esaslı teşkilat yapmak gerektiğini kavramış bulunuyorlardı. Bir tarafta kendi aralarında teşkilatlanırken diğer taraftan da durumu Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'e bildirerek gerekli direktifler alınıyordu. Fakat beklenen haberler gecikiyor, bazen de hiç cevap gelmediği oluyordu. Çünkü Fransızlar, telgraf ve posta işlerine sansür koymuşlardı. Fransızların Maraş'ı işgalinden hemen sonra başlayan olaylar ve Ermenilerin halk üzerindeki tahrikleri olayları daha da büyütüştür ki bu olayların en önemlisi de Sütçü İmam olayıdır. Bu olay o zaman, Maraş'ın hareketli bir caddesi olan Uzunoluk'ta geçtiği için Uzunoluk olayı olarak da bilinmektedir.

Sütçü İmam, Uzunoluk Camisi'nde ücretsiz imamlık yapan ve yakın bir dükkânda da süt sattığı için bu ismi almıştır. Asıl adı ise Ali'dir. 31 Ekim 1919 tarihinde sarhoş birkaç Ermeni'nin sokakta evine giden bir Türk kadınına sataşması üzerine olaya tanık olan Sütçü İmam duruma müdahale ederek, Ermeni saldırganlardan birini öldürmüştür. Bu olay Maraş'ta havayı daha da gerginleştirmiştir. Diğer bir olay ise Maraş kalesindeki Türk bayrağının indirilmesi sonrası gerçekleşmiştir. Maraş'ta art arda gelen olaylar sonrası Fransızlar bölgeye Yüzbaşı Andre'yi vali olarak atamışlardı. Yüzbaşı Andre'nin emriyle Maraş kalesindeki bayrağımızın indirilmesi olayı yine Ermenilerin kışkırtmaları ile olmuştur. Bayrağın indirilmesi sonrasında Cuma namazına giden halk bayrağı kalede göremeyince "bayraksız namaz kılınmaz" nidaları ile büyük bir kalabalık halinde kaleye doğru harekete geçmiş ve Türk bayrağını yeniden kaleye dikmişlerdir. Tüm bu olaylar Maraşlıları harekete geçirmiş ve Maraş yurtseverleri, Maraş'ın kurtarılması hazırlıklarını geliştirmek için ilk kez 8 kişilik bir heyet seçilmesine karar vermişlerdir. Heyet zamanla genişlemiş ve mevcudu 35'e yükselmişti. Bu faaliyetlerin Fransızlar tarafından anlaşılması için geniş teşkilat kurmak tehlikeli görüldüğünden, Maraşlılar semt semt harekete geçmişlerdi. Yapılan toplantılar sonunda şehir 10 semte bölünmüş ve her biri için birer şube heyeti teşkil edilmişti. Ayrıca şube heyeti başkanlarından oluşan 10 kişilik bir de merkez heyeti kurulmuştu. Bu teşkilat

kazalara ve Antep'e bildirilerek buna göre teşkilatlanmanın yapılması tavsiye edilmiştir. Bu suretle Maraş'ta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuş oldu. Teşkilatlanma tamamlanınca da Heyeti Merkeziye ve hükümete başvurarak vatanın kurtarılması için her türlü mücadeleye hazır olduklarını bildirmişlerdir.

Bölgede yaşanan bayrak olayından sonra Urfa, Antep ve Maraş sancaklarındaki Fransız kuvvetlerinin kumandanı olan General Querette, 15 Aralık 1919'da şehre gelmiş ve şehrin ileri gelenlerini karargâhına davet ederek görüşmeler yapmıştır. Devam eden olaylar üzerine General Querette 21 Ocak 1920'de Maraş ileri gelenlerini toplantıya çağırıp, onları çıkan olaylardan sorumlu tutmuş ve bazılarını tutuklatmıştır. Şehrin ileri gelenlerinin tutuklanması üzerine halk galeyana gelmiş ve silah seslerinin duyulmasıyla da Maraş'ta Fransızlara karşı milli mücadele başlamıştır. Böylece Halk 11 Şubat 1920 tarihine kadar Fransızlara karşı amansız bir mücadeleye girişmiştir. Bu mücadelede de kuşkusuz Kuvayimilliyenin rolü büyüktür.

Fransız ve Ermenilere karşı verilen 22 günlük çetin bir mücadeleden sonra 10 Şubat'ı 11 Şubat'a bağlayan gece Maraş'taki Fransız kuvvetleri şehri şiddetle bombardıman ettikten sonra Islahiye yönüne doğru geri çekilmişlerdi. Fransızların Maraş'tan çekilmesini takiben Hükümet binasına ve resmi dairelere Türk bayrağı çekildi. Maraşlılar bu çarpışmalarda 300 civarında şehit 500 de yaralı verdiler. Şehirde birçok mahalle yakılmıştı. Yaklaşık 1000 ev, 350 dükkân 5 camii, 10 kilise, 15 mektep yanmış ve harap olmuştur.

Fransızların Maraş'tan çekilişi kolay olmamıştır. Fransızlardan yardım bekleyen Ermeniler de paniğe kapılmış, onların peşine düşmüştür. Fransız askerleri, kutuplardaki soğuğu andıran sert bir havada kendilerini Suriye sınırına atacak bir geçit bulmaya çalışmışlardır. Arkalarına binlerce Ermeni takılmıştır. Maraş'ın işgali Fransa ve destekçisi Ermenilere pahalıya mal olmuştur, büyük can ve mal kaybına uğramışlardır. Maraş zaferinden dolayı Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa 15 Şubat 1920'de 3. Kolordu Komutanı'nı tebrik etmiş, fakat Fransız ve Ermenilerin bu yenilginin acısını almak üzere harekete geçeceklerini bildirmiştir. Fransızlara karşı Maraş'ta elde edilen başarı Milli Mücadele'nin ilk zaferi olmuştur. Maraş'ta kazanılan zaferde Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yönlendirdiği şehir halkının büyük bir rolü olmuştur. Maraş'ta kazanılan başarı ve bu hareketin bütün Anadolu'ya yayılması ihtimali işgalci güçleri endişeye düşürmüştü. İtilaf Devletlerini büyük bir endişeye itecek boyutta bir başarı olan ve Anadolu'da birkaç şehirde görülebilen bu savunma üzerine Maraş vilayetine kahramanlık unvanı verilerek şehrin ismi, " Kahramanmaraş" olarak değiştirilmiştir.

Güney Cephesi'nde diğer bir kahramanlık direnişi Urfa'da gösterilmiştir. Bazı olaylar ve alınan haberler, İngilizlerin Antep ve Maraş gibi Urfa'yı da işgal edeceklerini gösteriyordu. 13. Kolordu Komutanlığı, İngilizlerin bir tabur kadar askerle Birecik'i işgal ettiğini, Urfa ve Adıyaman'ın işgali haberlerinin de dolaşmakta olduğunu ve buna göre uyanık bulunulmasını, bir emirle yayınlamıştı. 24 Mart 1919'da Urfa'da bulunan 1. Süvari Alayı Komutanı Binbaşı Hüseyin, Urfa'nın İngilizler tarafından işgalini şu sözlerle bildirmiştir: " İngilizler 24 Mart 1919 günü öğle vakti Urfa'yı işgal ettiler". Binbaşı Hüseyin bu işgali protesto etmek için İngiliz komutana bir mektup göndermiş ve bu mektupta; Urfa'nın bağımsız bir sancak olduğunu yapılan mütareke sonucu bu bölgenin işgaline dair hiçbir kayıt olmadığını ve bu yüzden de yapılan işgalin mütareke hükümlerine aykırı olduğunu bildirmiştir. Buna rağmen İngilizler Urfa'ya gelerek mütareke şartlarına aykırı olarak şehri işgal etmişlerdi. Ekim 1919 sonuna kadar Urfa'da kalan İngilizler, Fransızlarla aralarında önceden yapılmış olan Sykes - Picot anlaşması gereğince Maraş, Antep sancakları gibi Urfa sancağını da boşalttılar ve bunların yerini Fransızlar aldı. Fransızlar, 30 Ekim 1919'da 300 kişilik bir kuvvetle Urfa'yı işgal etmişlerdi. Fransızlar Urfa'ya gelir gelmez jandarma tabur komutanını görevden alarak Suruç kaymakamı ile birlikte tutuklayıp Adana'ya

sürmüşlerdir. Fransızlar, Urfa'yı işgal ettiklerinde Urfa merkezinde milli harekete uygun bir ortam hazırlanmış bulunuyordu. Öncesinde 12 kişiden oluşan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştu. Cemiyet Fransız işgali ile birlikte aşiretleri de kapsayacak şekilde daha geniş çaplı bir örgütlenmeye başlamış ve Urfa jandarma Tabur Komutanlığına atanan Yüzbaşı Ali Saip, Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin başına getirilmiştir.

Yüzbaşı Ali Saip, Mutasarrıf ve Urfa ileri gelenlerinden bazı kimselerle anlaşarak 29 Aralık 1919'da Urfa'da Kuvayı milliyeye Teşkilatı'nı kurdu. Bundan sonra aşiret reislerine mektuplar gönderildi. Hepsinden olumlu cevaplar alındı. Özellikle Aneze aşireti reisi, emre hazır olduğunu ve bütün kuvvetiyle bu kutsal amaç için çarpışacağını bildirmişti. Bu hazırlıklar için de Sivas'ta bulunan Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal ile temasa geçilerek kendilerine bildirilmişti. Urfa'da milli kurtuluş hazırlıkları şöyle tasarlanmıştı:

- 1.Urfa bölgesi kamuoyunun Kurtuluş Savaşı için tek düşünce halinde hazırlanması,
- 2.Esas direnme kuvvetini teşkil eden aşiret reisleriyle gerekli anlaşmayı yaparak milli kuvvetlerin hazırlanması ve teşkil edilmesi,
- 3.Urfa hapishanesindeki tutuklu gençlerin çıkarılması sağlanarak silahlandırılması ve kurtuluş için kullanılması,

Bu amaçla aşiret reislerine Ali Saip imzasıyla bir bildiri gönderildi. Bu bildiriye, Fransız ve Ermenilerin yaptıkları insanlığa yakışmayan hareketler karşısında, bütün Türk milletinin birleşmesi ve mücadele etmesi isteniyordu. Urfa'da yapılacak milli ayaklanma hareketi, Antep ve civarındaki Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerine de bildirildi.

Bu bildiri sonrasında 8-9 Şubat gecesi Urfa'ya giren Türk milli kuvvetleri, Fransız kuvvetlerini kuşatma altına almış ve şehirde çatışmalar başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Urfa için öngördüğü gerilla savaşı başarıyla uygulanmış ve yararlı sonuçlar doğurmuştur. Ali Saip Bey ile halkın kararlı tutumu üzerine Carablus'tan bekledikleri yardımı alamayan Fransızlar, 8 Nisan 1920 tarihinde mütareke yapmak ve bazı şartlarla şehri terk etmek istediklerini bildirmişlerdir. Buna göre, Ermenilerin can güvenliği sağlanacak, Urfa'da ölen Fransızların mezarlarına saygı duyulacak, esirler geri verilecek ve Urfa ileri gelenlerinden bir grup gidecekleri yere kadar Fransızlara eşlik edeceklerdi. Bunun üzerine Fransız kuvvetleri 11 Nisan 1920 sabahı Urfa'yı terk etmeye başlamışlardır. Böylece 5 ay 10 gün sürmüş olan Fransız işgali sona ermişti. Urfa halkı Anadolu'nun diğer şehirleri gibi hürriyet ve istiklaline sahip çıkmış gurur duyacağı haklı bir başarı elde etmiştir. Bu mücadelenin sonucu olarak "Şanlı" unvanını almaya hak kazanmış ve bu zaferin anısını yaşatmak üzere şehrin ismi "Şanlıurfa" olarak değiştirilmiştir.

Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı tarihte, Türk kuvvetlerinin elinde kalan Katma istasyonundan 80 kilometre içerde bulunan ve bölgenin önemli bir ticaret ve sanayi merkezi olan Antep de bu haksız işgallerden nasibini almıştı. Antep 17 Aralık 1918'de İngilizler tarafından işgal edildi. İşgal kuvvetleri 5. İngiliz tümeninden 3.Süvari tugayı, bir istihkâm müfrezesi, bir batarya ve otomobilli ağır makineli tüfek kıtalarından ibaretti. İngilizler, bu işgali Mütareke'nin 7. maddesine dayanarak yaptıklarını söylüyorlardı. İşgalin diğer bir sebebi de sözde kışın süvari hayvanlarının iâşesini sağlamaktı. Gerçekte gerek İngilizlerin ve gerekse diğer İtilaf devletlerinin güvenini sarsacak bir durum yoktu. Bu sebeple işgal hareketleri Antepilileri son derece üzmüş ve yurtlarını savunmak için onları her türlü çareye başvurmaya zorlamıştı.

İngilizler Antep'te Ermeniler tarafından büyük bir sevinç içinde törenle karşılandılar. 23 Ocak 1919'da Hükümet konağı İngilizler tarafından basıldı. Memleketin ileri gelenleri ve aydınları çeşitli bahanelerle Halep'e ve oradan da Mısır'a sürüldüler. Birinci Dünya Savaşı sırasında Ermeni ayaklanmasında Ermenileri göç ettirdikleri ileri sürülerek birçok Türk

vatandaşını tutukladılar. Ayrıca şehirde silah toplama hareketine girilmişti. İngilizlerin işgali dolayısıyla Antepçiler tarafından bir miting yapıldı. Bu mitingde, Antep Belediye Başkanı Lütfi Bey, halkın bu işgali kabul etmediğinin, Barış Konferansı'na bildirilmesini istiyordu. Sancak ahalisinin yüzde doksanı Türk olan ve Suriye ile hiç ilgisi bulunmayan bu öz Türk topraklarının haksız işgal edildiği ve hiçbir asayişsizliğe meydan verilmediğini bu sebeple işgalin kesin olarak reddedildiğini bütün dünyaya ilan ediyorlardı.

Antep şehri de 5 Kasım 1919 günü Maraş ve Urfa gibi Fransızlar tarafından devralındı. Şehre ilk giren Fransız kitaları bir albay komutasında; bir Ermeni taburu, bir Afrika avcı bölüğü ve bir Fransız bölüğünden ibaretti. Fransızlar İngilizlerden daha büyük bir gösteri ile Ermeniler tarafından karşılandı. Özellikle Fransız kitaları arasında bir Ermeni taburunun bulunması, onları ayrıca coşturmuştu. Hiç hakları yokken Türk topraklarının bir düşmandan diğer bir düşmana devredilmesi, Türk haysiyetine ve gururuna indirilmiş bir darbe olarak kabul ediliyordu. Bu olay Antep halkını harekete geçirmişti. Önce büyük bir miting yapıldı ve Antep'teki Fransız komutanına bir protesto mektubu gönderildi. Buna rağmen, Fransızlar Antep'te diğer yerlerde olduğu gibi, yolsuzluk yapmaya, en küçük bahanelerle Türkleri ezmeye ve Ermenileri açıkça korumaya başladılar. Daha geldikleri gün Akyol Polis Karakolu üzerindeki Türk bayrağını indirdiler. Buna engel olan ve ancak kendisi öldürüldükten sonra onun indirilebileceğini söyleyen polisimiz memuriyetten atıldı. Fransız komutanı bu kez resmi daireler üzerine Türk bayrağı çekilmesini yasaklamıştı. Sözde Fransızların başarısı demek olan bu olaylar, Ermeni ve Fransız taşkınlıklarını daha çok arttırmıştı. Nitekim sokaklarda kadınların zorla yüzleri açılıyor, çarşafı yırtılıyor ve yalnız rastlanan Türkler öldürülüyordu. Yaşanan bu olaylar bölge halkını giderek direniş için daha da cesaretlendirmekteydi. Nitekim Fransız askerlerin saldırısına uğrayan bir kadını korumak isteyen bir çocuğun süngülenmesi sonrasında dükkânlar kapatılarak protestolar artmış ve Fransızlara açıkça düşmanlık gösterilmeye başlanmıştı.

Haksız işgallerle, Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı Genel Merkezi yakından ilgilenmekte, kendi teşkilatını ve milleti uyarmakta idi. Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal de bir yayın ile Fransızların bütün kurullar ve millet tarafından protesto edilmesini önemle bildiriyor ve şöyle diyordu: "Mütareke maddelerine esasen aykırı olarak İngilizler tarafından işgal olunan Antep ve Maraş dolaylarının, Fransızlara devredilmesi asla uygun olamaz. Hükümet, halkın hukukunu ayaklar altına alan bu işgali, muhtelif hükümetler nezdinde protesto etmekle beraber, Türk Hükümeti vatanın en küçük parçasının bile ayrılamayacağını, büyük mitingler yapmak suretiyle cihana ilan etmelidir. Müdafaa-i Hukuk Heyeti ve belediye başkanları tarafından protesto edilmesi ve bu haksızlığın düzeltilmesi istenmelidir". Bunun üzerine 10 Kasım 1919'da şehirde olaylar çıkmıştır. Antep halkı bir miting düzenleyerek işgali protesto etmiştir ve işgalcilere karşı teşkilatlanmalar başlamıştır.

Bölgede yaşanan olaylar ve teşkilatlanmalar hakkında sık sık Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'e bilgi verilmiştir. Önce "Cemiyet-i İslamiye" adı altında bir cemiyet kurulmuştu. Bu teşkilat, Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'in direktifinden sonra Kuvayımilliyeyi kuracak olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını almıştır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşu ile şehirde Fransızlara karşı bir direniş başlatılmış ve 1 Nisan 1920'de Fransızlara karşı Antep halkı ayaklanarak Fransız kuşatmasına karşı kahramanca mücadele etmiştir. Bu kuşatmadan bir sonuç alamayan Fransızlar ilave kuvvetler alarak 21 Kasım 1920'de ikinci kuşatmayı başlatmıştır.

Çok üstün düşman kuvvetlerine karşı Antep halkının direnişi Anadolu'da dikkatle takip ediliyordu. Fransızlara meydan okuyan bu direniş üzerine Büyük Millet Meclisi 6 Şubat 1921'de aldığı bir kararla Antep'in ismini Gaziantep olarak değiştirmiştir. 6- 7 Şubat 1921 gecesi, Fransız kuşatması altındaki, Antep gazileri, bir çıkış taarruzu yapma kararı

almışlardı. Harekâtın ilk aşaması başarılı olmuş ancak Fransız kuvvetleri toparlanarak açılan yolu kapatmışlardı. Bu durum üzerine Gaziantep halkı, 2. Kolordudan iâşe yardımı ile silah ve cephane istemiştir. Ancak buna imkân olmadığı şehri savunan halkın çıkış harekâtı yapabileceği bildirilmiştir. Şehrin dışarı ile bağlantısını kesen ve halkı aç susuz bırakan Fransızlar 8 Şubat 1921'de Gaziantep'i ele geçirmişlerdir. Uzun süre Fransız ve Ermenilere karşı direnen Gaziantep halkı teslim olmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Fransızlar şehrin önemli yerlerini ele geçirmişlerdir. 20 Ekim 1921 tarihinde Fransızlarla yapılan Ankara Antlaşması üzerine Gaziantep, 25 Aralık 1921 tarihinde düşman işgalinden kurtulmuştur.

Bölgede yaptıkları haksız işgalleri Mütareke'nin 7.maddesine dayandırarak gerçekleştiren İngiliz, Fransız ve beraberindeki Ermeniler hiç ummadıkları direnişlerle karşılaşmış ve başta Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleri olmak üzere bir araya gelen halk düşmanı geldiklerine pişman etmiştir.

Adana ve çevresindeki işgaller de yine Mondros Mütarekesi'nin 7.maddesine dayandırılarak yapılmış ve 16-21 Aralık 1918'de Fransızlar ve Ermeni gönüllüleri, Yarbay Remieu kumandasında Adana'ya girmişlerdir. Bölgede Fransız işgaline karşı koyacak askeri birlik olmadığından istedikleri gibi hareket ediyorlardı. Bu topraklara haksız olarak yerleşen yabancı kuvvetlere silahla karşı koymak için çalışmalarına başlanmıştı. Bu amaçla milli hareketlerin uyanmasında büyük katkısı olan Tekelioğlu Sinan Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya bir rapor göndermiş ve çalışmalarından ötürü Mustafa Kemal Paşa kendisini Adana bölgesinde Kuvayimillîye'nin teşkiline memur etmiştir. Fransız kuvvetleri 11 Aralık 1918'de Dört Yol'u, 17 Aralık 1918'de Mersin'i, 19 Aralık 1918'de Tarsus'u ve 21 Aralık 1918 tarihinde de Adana'yı işgal ettiler. İşgalin başlaması ile birlikte Adana ve havalisindeki halkın bir kısmı bölgenin kuzeyine doğru Anadolu'ya göçe başlamıştır. İşgali takiben Fransız yetkilileri, isteklerini yerine getirmeyen mahalli ve mülki idare amirlerini görevden almış yerine Fransız ve Ermeni idarecileri atamıştır. Fransızların Adana ve civarını sömürgeleştirmek için başlattıkları işgal üzerine bölge halkı olayı protesto etmiştir. Fransız idareci ve askeri yetkililerin Ermeni komitecilerine alet olması, Ermenilere cesaret vermiş ve olayların tırmanmasına sebep olmuştur. Fransız işgalinden sonra bölgeye yoğun bir Ermeni göçü başlamış ve Ermeni idaresi kurulması yönünde faaliyetlere başlamışlardır.

Fransız ve Ermenilerin yağmalama ve saldırı hareketlerine karşı bölgede teşkilatlanma başlamıştır. Çukurova'da ilk olarak Karaisalı'da teşkilat kurulmuş ve çete savaşı ile Fransızlara karşı mücadele başlatılmıştır. Kilikyalılar Cemiyeti de Fransızlara karşı mücadeleye destek vermiştir. Bu mücadeleyi yönlendirmek ve yönetmek üzere bölgeye askeri yetkililer gönderilmiştir. Bunun sonucu başarılı mücadeleler verilmiştir. Bu çatışmalar sonucu Fransızlar önce 20 günlük geçici bir ateşkes talebinde bulunmuşlardır. 28 Mayıs 1920'de 20 günlük ateşkes anlaşmasının imzalanması ile milli kuvvetleri düzenlemek, Fransız yetkililerine milli davayı anlatmak, Büyük Millet Meclisi'nin, Türkiye'nin geleceği üzerinde söz söyleyecek tek ve gerçek makam olduğunu göstermek fırsatı da elde edilmiş oldu. Bu olay askeri yönden olduğu kadar, siyasi yönden de oldukça önemlidir. Çünkü İtilaf devletlerinden biri olan Fransa, İstanbul Hükümeti'ni bir tarafa bırakıp, henüz resmen tanımadığı Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile görüşme yapmış ve ateşkes anlaşması imzalamıştır.

Ancak Fransızların Mütareke hükümlerine ne kadar bağlı kalacakları belli değildi. Çünkü onların şimdiye kadar oluşan davranışlarında daima bir samimiyetsizlik hâkim olmuştu. Nitekim öyle de oldu Adana'daki Fransız işgal komutanı, mütarekenin imzalanmasından bir gün sonra bir beyanname yayımlayarak, Adana'da Türk çetelerinin gizlenmiş olduğunu, bunların teslim edilmesini, aksi takdirde bunların gizlenmiş olduğu yerlerin topa tutulacağını açıkladı. Yine

mütarekenin imzalanmasından sonra Ermenilerin taşkınlıkları artarak devam etmiş ve birçok vatandaş hayatını kaybetmişti. Hatta bu olayların hemen ertesinde Mustafa Kemal Paşa 12. ve 13. Kolordulara ve bazı kişilere gönderdiği bir şifrede, Fransızların mütarekeden sonra da birçok Türk'ü tutuklamak, Müslüman halkı Ermenilere öldürtmek, Fransız esirleri sayısı kadar Türk tutuklusunu bırakmamak suretiyle mütareke hükümlerine saygı göstermediklerini bildirmiş, onların bu mütarekeyi imzalamaktaki maksatlarının sadece esirlerini kurtarmak ve ondan sonra yapacakları taarruzun hazırlıklarını tamamlamak olduğu şeklinde yorumlanmıştı.

Bu yüzden Mustafa Kemal Paşa bu tarihten itibaren hiçbir Fransız esirinin serbest bırakılmamasını ve çatışmaların yeniden başlayacağını ilgililere bildirmişti. Bu durum çok uzun sürmemiş Fransızlar, İngiltere'nin baskıları karşısında daha anlaşmanın birinci haftasında Karadeniz Ereğli'sine asker çıkarmakla ateşkesi bozmuştur. Bu sırada Ermeniler Kilikya'da bağımsızlık ilan edip, Mustafa Kemal'e bir nota gönderip, yörenin boşaltılmasını istediler. Anlaşmanın bozulmasıyla da Ermeniler Adana'nın çeşitli semt ve köylerinde Türklere saldırmaya başladılar. Fransızlar bu olaylar üzerine 4 Temmuz 1920'de şehirde sıkıyönetim ilan ettiler.

10 Temmuz 1920'de Adana'da "Kaçkaç" olayı yaşandı. Fransızlar Türkleri şehirden göçe zorlamak amacıyla, Türk mahallelerini hedef alan ateş sonucu, bütün Adanalılar silah sesleri arasında evlerini ve işlerini bırakarak, göçe başladılar. Ermeniler Adana'da Ermeni Devleti kurmak düşüncesiyle, Türkleri şehirden göçe zorlamak hususunda Fransız komutan Bremond'u teşvik ediyorlardı. Kaçkaç olayı Adanalıları gerçekten sarsmıştı. Bu olay Fransızlar için de kötü bir puandı. Türkler kaçmışlardı, ancak bunun intikamını almak için hazırlanıyorlardı. Onlar sadece canlarını kurtarmak için kaçmamışlardı. Toroslarda milli orduya dâhil olarak Adana'nın kurtuluşu için savaşmak amacıyla kaçmışlardı. Fransızlar bu durumun Türk milli kuvvetlerini güçlendireceği endişesiyle halkı göçe zorlamaktan vazgeçmiştir. Fransızlarla Yüreğir ovasında çarpışmalar meydana gelmiştir. Adana şehrinin tahıl ambarı olan Yüreğir ovasının aynı zamanda Karataş iskelesine etkisi dolayısıyla işgal kuvvetleri, milli kuvvetlerin bu bölgeye geçmesini önlemeye çalışıyordu. Milli kuvvetler 26 Haziran 1920'de Karataş'ı ele geçirmişlerse de çarpışmalardan sonra Seyhan ırmağının batısına geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu arada Türk kuvvetleri 20-21 Haziran 1920 tarihinde Kozan'ı geri almışlardır. Ermenilerin elinde bulunan Saimbeyli 15-16 Ekim 1920'de çetin bir mücadeleden sonra teslim alınmıştır. Mustafa Kemal Paşa ve Fevzi Çakmak Paşa 5 Ağustos 1920 tarihinde cepheleri ziyaret etmek amacıyla Pozantı'ya gelmiştir. Pozantı, Adana il merkezi haline getirilmiş, böylece Güney cephesindeki Kuvayımilliyе'nin merkezi de burası olmuştur. 8 Ekim 1920'de Pozantı Kongresi yapılmış ve başarının sağlanması için birtakım kararlar alınmıştır. Anadolu'da tutunamayacağını anlayan Fransa ise Türkiye ile barışın kendi lehine olacağını düşünerek anlaşma yolunu seçmiştir. 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması üzerine 3 Kasım 1921 tarihinde alınan bir kararla İşgal ve Boşaltma Komisyonu kurulmuştur. Türk kuvvetleri, 1 Aralık 1921 tarihinde Adana'nın hükümet meydanında Fransız bayrağını indirerek yerine Türk bayrağı çekmişlerdir. Böylece 5 Ocak 1922 tarihinde Adana Fransız işgalinden kurtulmuştur.

Fransızların Güney ve Güneydoğu Anadolu'da Türklere karşı sürdürdükleri savaş kendi iç politikalarında tenkit edilmeye başlanmıştı. Fransız kamuoyu savaştan usanmıştı. Bir an önce asker ve para israfının durmasını istiyordu. Diğer taraftan Fransa Güneydoğu Anadolu'daki Türk direnişinin Kuzey Afrika'daki sömürgelerine sıçrama endişesini taşıyordu. Bu sebeplerle Fransa Türklere uzlaşmanın kendi çıkarlarına daha uygun olacağını düşünüyordu. Türk ordusu Sakarya'da büyük bir zafer kazanmıştı. Yunanlıların, Sakarya'dan püskürtülmesi, Türkiye'nin yurt dışındaki durumunun güçlenmesine yol açmıştı. Diğer taraftan Fransa, Anadolu'daki duruma İngilizlerden daha gerçekçi bir gözle bakıyor ve müttefiklerin Türkiye'ye insafsızca bir barışı zorla kabul ettiremeyeceklerini anlamış bulunuyordu. Fransız Başbakanı

Briand, Fransız meclisinde yaptığı konuşmasında, Türklerin Sevr Antlaşması'nın aşırılıkları sebebi ile birden bomba gibi kendilerini milliyetçiliğe attığını belirtiyor ve şöyle diyordu: "Fransa'da buna, Fransız işlerinde olursa, vatanperverlik denir. Başka yerde ise kaynağı aynı olsa da, çoğunlukla fanatizm denir. Gerçekte ise vatanperver olduklarını savunan bu fanatik Türklerin bir kısmı aşırı, fakat diğerlerinin saygıdeğer istekleri vardır ve bu sonuncular, vatanlarının milli bağımsızlığı gibi çok doğru bir histen doğduğu için gerçekten saygı ile karşılanmalıdır". Fransa bu yaklaşımı doğrultusunda, tecrübeli politikacısı Franklin Bouillion'u Türk yetkilileri ile görüşme yapmak üzere, 9 Haziran 1921'de Ankara'ya gönderdi. 13 Haziran'da gerçekleşen ilk resmi görüşme sonrasında Mustafa Kemal Paşa'nın ısrarı ile Misak-ı Milli çerçevesinde bir anlaşma zemini oluşturulmuş ve görüşmeler sonunda 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara Antlaşması imzalanmıştır.

Ankara Antlaşması ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti büyük bir siyasi zafer kazanmış oluyordu. Çünkü bu antlaşma ile Türklere karşı kurulmuş olan ortak cephe yıkılmaya başlıyor ve Türkiye'nin savaş içinde olduğu devletlerden birisi Ankara Hükümeti'ni resmen tanımış oluyordu. Böylece bölgede mücadele sona erdiği için buradaki birliklerin Batı cephesine kaydırılması imkânı doğmuştur.

Turgay MURAT

KAYNAKÇA

AKBIYIK, Yaşar, **Milli Mücadelede Güney Cephesi**, Maraş, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

AYBARS, Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, İzmir, 1984

DOĞAN, Orhan, "Milli Mücadele Döneminde Maraş'ta Müdafaa-i Hukuk Örgütlenmesi ve Kuva-yı Milliye'nin Kuruluş ve Faaliyetleri", **Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu**, (25-27 Aralık 2013, Gaziantep), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.

HATİPOĞLU, Süleyman, "Milli Mücadele'de Suriye İtilafnamesi'nin Yeri", **Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu**, (25-27 Aralık 2013, Gaziantep), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.

HATİPOĞLU, Süleyman, **Fransa'nın Çukurova'yı İşgali ve Pozantı Kongresi**, Kültür Bakanlığı Yayınları:1023, Ankara, 1989.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012

ÖZÇELİK, İsmail, **Milli Mücadele'de Anadolu Basınında Güney Cephesi (Adana, Antep, Maraş, Urfa) (1919-1921)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.

TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. III, İstanbul, 1991.

TÜRK İSTİKLAL HARBI, IV. Cilt, Güney Cephesi, (15 Mayıs 1919 - 20 Ekim 1921), Genel Kurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi Yayınları, Ankara, 1966.

ÜNER, Mehmet Emin, "Urfa'nın Kurtuluşunda Aşiretlerin Rolü", **Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu**, (25-27 Aralık 2013, Gaziantep), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.

20/05/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/milli-mucadelede-guney-cephesi/?pdf=3479> adresinden erişilmiştir